OPINIE&DEBAT

BLIK OP DE WEEK

Waarom het grenzeloze gebod tot naastenliefde kan omslaan in manipulatie en zelfdestructie

Op straat extra alert zijn, terwijl je tegelijkertijd het beroep dat de ander op je doet niet uit de weg wil gaan, is steeds meer een uitdaging geworden. **beeld: ANP / Peter Hilz**

Je geeft je laatste kleingeld aan een bedelaar en honderd meter verder staat al een volgende. Wat doe je? Theoloog Tabitha van Krimpen herkent dat dilemma en stelt een fundamentele vraag over christelijke naastenliefde. Is grenzeloos geven een gebod of een valkuil?

Wat betekent naastenliefde? Volgens JD Vance, vicepresident van de VS, is 'America First' goed te verenigen met het christendom. Het christendom zou namelijk leren dat 'je eerst houdt van je gezin, dan van je buren, dan van je eigen dorp of stad, dan van de medeburgers in je eigen land, en je pas dan kunt focussen op de rest van de wereld', zo zei hij vorig jaar in een interview met Fox News.
Veel christenen en theologen reageerden kritisch op de uitspraak en ook de paus benadrukte in een reactie dat de liefde die Jezus Christus ons leert een universele liefde is die de waardigheid van ieder mens erkent, zonder uitzondering. Hoewel de kritiek terecht is, wijst Vance wel op een belangrijk punt. Wat betekent naastenliefde eigenlijk? Hoever mag of moet je daarin gaan? In een tijd waarin je alle oorlogen en elk conflict in de wereld op afstand kunt volgen, maar er tegelijkertijd weinig aan kunt veranderen, wordt veel gevraagd van onze empathie.
Niet voor niets kiest een deel van de jongeren ervoor geen nieuws meer te volgen, omdat ze zich machteloos voelen te midden van al het leed in de wereld. Ook ik worstel soms met dit thema. Steeds vaker word ik onderweg aangesproken door vreemde types en voel ik me onveilig op straat. En nadat een kennis (leeftijdsgenoot) op klaarlichte dag op het station is neergestoken door een verwarde man, ben ik extra alert.
Tegelijkertijd wil ik me niet laten leiden door angst, wil ik het beroep dat de ander, de naaste op me doet, niet uit de weg gaan en een open blik houden naar elk mens. Toch is het ook ingewikkeld. Heb ik de ene bedelende mens mijn laatste kleingeld gegeven, zit honderd meter verder een ander met hetzelfde appel. Hoe hier op een goede manier mee om te gaan? En wat zegt dit over de christelijke naastenliefde?
Het beroep dat de ander op je doet, wordt vaak benadrukt als het gaat over christelijke naastenliefde. Maar wordt dat niet te veel geromantiseerd? Zien we nog wel de radicaliteit van de christelijke naastenliefde? Jezus zegt in Matteüs 22:37-39: 'Heb de Heer, uw God, lief met heel uw hart en met heel uw ziel en met heel uw verstand. Dat is het grootste en eerste gebod. Het tweede is daaraan gelijk: heb uw naaste lief als uzelf. Deze twee geboden zijn de grondslag van alles wat er in de Wet en de Profeten staat.'

Niet voor niets kiest een deel van de jongeren ervoor geen nieuws meer te volgen, omdat ze zich machteloos voelen.

Waar in het Oude Testament je naaste liefhebben als jezelf nog tussen andere reinheidsvoorschriften en gedragsregels staat (Leviticus 19:18), verheft Jezus de naastenliefde tot het op één na hoogste gebod. Meer zelfs, het liefhebben van God en de naaste wordt een dubbel-gebod. Het één kan niet zonder het ander. De naaste liefhebben als jezelf is niet meer voldoende. Enkel wanneer je ook God liefhebt, is het goed in zijn ogen.

Nooit genoeg

De oproep om om te zien naar de ander, vanuit Gods liefde en ogen naar de ander te kijken, is mooi en onderscheidend aan het christelijk geloof, maar heeft ook een problematische kant. Filosoof Paul Moyaert beschrijft in *De mateloosheid van het christendom* scherp hoe de naastenliefde een grenzeloos gebod tot liefde is. 'Kan de liefde wel als plicht gesteld worden?', vraagt hij zich af.
Ook heeft het gebod, zonder verbod, een grenzeloosheid in zich. Er wordt enkel gezegd wat je wel moet doen, niet wat je niet moet doen. Deze grenzeloosheid zorgt ervoor dat er nooit een punt komt dat je met zekerheid kunt zeggen dat je genoeg gedaan hebt voor en gehouden hebt van je naaste. Je had altijd nog meer kunnen doen.
Dat kan grote negatieve gevolgen hebben en Moyaert stelt: 'Men kan in zijn toewijding, overgave, gehoorzaamheid, verdraagzaamheid en zelfopoffering steeds zover gaan dat de grenzen tussen onbaatzuchtigheid, perversie, zelfdestructie en heiligheid bijzonder troebel worden.' Een terecht punt, vind ik.
De negatieve uitwerking van naastenliefde zie ik ook om me heen, vooral in de context van het gezin, de zorg en de kerk. Veel gelovige en vrome moeders zien hun roeping als Marta, in het onbegrensd zorgen voor de ander. Jarenlang nemen ze de zorg voor de kinderen op zich, ze staan urenlang in de keuken voor het lekkerste eten en halen hun identiteit uit geven en er zijn voor anderen.
Als hun lekkere maaltijd echter niet expliciet gewaardeerd en hun hulp niet aanvaard wordt, voelen ze zich afgewezen. Geven kan zo gemakkelijk omslaan in manipulatie en het voortdurend overschrijden van eigen grenzen. In de zorg speelt dit ook. Ik interviewde een leidinggevende in de zorg voor mijn promotieonderzoek naar moreel leiderschap. Zij vertelde dat veel zorgmedewerkers jong beginnen en vaak in hun verleden liefde en warmte hebben gemist.
Zij zijn trouw en hebben een zorghart, maar zoeken ook erkenning. Ze willen zo graag te hulp schieten dat ze daarmee de zorgvrager de zelfstandigheid ontnemen. 'Het kan ook tegen je werken. Gaat het dan om jouw belang of ben je hier voor het belang van de bewoner?', vroeg de leidinggevende zich af.

Geven aan een ander gaat nog, maar dat doen zonder enig belang, zonder jezelf goed te voelen is bijna onmenselijk.

Ook de kerk draait voor een heel groot deel op vrijwilligers die zich met hart en ziel inzetten voor het gebouw, activiteiten, financiën en bestuur. Toch kan ook deze vaak jarenlange toewijding en liefde voor de kerk op den duur verharden en omslaan in het krampachtig willen behouden van het eigen opgebouwde koninkrijkje.

Bijna onmenselijk

Bij de lezingen die ik geef, zie ik helaas vaak kerken waar de onderlinge verhoudingen verzuurd zijn en het niet meer lukt om te kijken naar de bredere rol van de kerk. Het is denk ik belangrijk om te zien hoe radicaal de christelijke naastenliefde is. De nadruk die in onder andere preken vaak wordt gelegd op het wegcijferen van jezelf, het afzien van eigen wensen en verlangens en dienstbaar zijn aan de anderen, heeft ook een keerzijde.
Wij mensen zijn zondige, feilbare wezens. Geven aan een ander gaat nog, maar dat doen zonder enig belang, zonder jezelf goed te voelen is bijna onmenselijk. Wanneer Jezus benadrukt dat je je vijanden lief moet hebben, zegt Hij: 'Wees dus volmaakt, zoals jullie hemelse Vader volmaakt is' (Matteüs 5:48). Misschien legt Jezus hiermee de lat wel te hoog. Wij kunnen toch niet als God zelf zijn? Niet voor niets discussiëren wetenschappers over de vraag of de Bergrede wel bedoeld en haalbaar is om je echt aan te houden.
Een pasklaar antwoord heb ik niet. Ja, we zijn als christenen geroepen om de ander, de naaste, lief te hebben. Maar tegelijkertijd is deze boodschap zo radicaal dat het ook belangrijk is om een grens aan te geven. Om het christendom niet te versmallen tot constante zelfopoffering, maar telkens te wijzen op Jezus die zich opgeofferd heeft voor ons. Dat besef en het stellen van een grens zijn nodig om te voorkomen dat onbaatzuchtige naastenliefde eigenlijk verkapte manipulatie en een onverzadigbaar verlangen naar erkenning blijkt te zijn.

Tabitha van Krimpen
Bedrijfskundige en theoloog